

Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seuran hallitus vuonna 2006

Uusi hallitus valittiin Rovaniemellä VI Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen päivien, VIEPÄn, aikana pidetyssä vuosikokouksessa 30.3.2006. Seuran hallitus toimii myös Idäntutkimus-lehden toimitusneuvostona.

Puheenjohtaja

Soili Nystén-Haarala
soili.nysten-haarala@joensuu.fi

Jäsenet

Leo Granberg
leo.granberg@helsinki.fi

Kimmo Elo
kimmo.elo@utu.fi

Tomi Huttunen
tomi.huttunen@helsinki.fi

Juha Kotilainen
juha.kotilainen@joensuu.fi

Minna Piipponen
minna.piipponen@joensuu.fi

Katri Pynnöniemi
katri.pynnöniemi@saunalahti.fi

Ilmari Susiluoto
ilmari.susiluoto@helsinki.fi

Mikko Ylikangas
mikko.ylikangas@aka.fi

Varajäsenet

Pekka Hakamies
pekka.hakamies@joensuu.fi

Arto Luukkanen
arto.luukkanen@joensuu.fi

Jukka Pietiläinen
jukka.pietilainen@uta.fi

Marina Vituhnovskaja
marina.vituhnovskaja@saunalahti.fi

Muotokuvia ja naamioita

Tampereen yliopiston slaavilaisen filologian oppiaine järjesti 4.-5.5.2006 kansainvälisen konferenssin *Femininity as Masquerade*, Naisellisuus naamiaisina. Helsingin yliopiston venäläisen kirjallisuuden tutkimus esittäytyi muutama päivä myöhemmin (10.5.) otsikolla *Venäläisiä muotokuvia*. Yhdessä nämä tapahtumat antavat hyvän kuvan Suomessa harrastettavasta alan tutkimuksesta sekä heijastelevat kotimaisia ja kansainvälisiä tutkimuksellisia linjoja.

Femininity as Masquerade -konferenssin sisällöllisenä tar-

koituksena oli pohtia sukupuolen esittämistä venäläisessä ja puolalaisessa naisten kirjoittamassa kirjallisuudessa *masquerade*-käsitteen avulla. Käsite juontaa feministisestä teoriasta ja viittaa käsitykseen sukupuolesta sosiaalisena konstruktiona – esittämisenä, jäljittelynä tai performaationa. Lähtökohtana on Freudin oppilaan Joan Rivierin artikkeli *Womanliness as Masquerade* (1929), jossa hän toteaa, että ”naisellinen” käyttäytyminen on naamioita, jonka takana ei ole mitään essentiaa. Kysymys ”naisellisen” ontologiasta on pitkään hallinnut

keskustelua ja myös *masquerade*-käsitteistö liittyy siihen. Se voi viitata sekä siihen, että mitään naisellista ei ole tai että se ei voi ilmetä. Naisellisuus naamiaisina sisältää myös ajatuksen siitä, että naisellisuus on tietoinen tiedostamaton käyttäytymisen strategia. Konferenssiesitelmät suhtautuivat käsitteen historiaan melko vapaamielisesti.

Konferenssin sisältö ja käytännön järjestely olivat pitkälti Tampereen yliopiston puolan kielen lehtorin, Urszula Chowaniec vastuulla, joskin naiskirjallisuuden tutkimuksen perinne antoi konferenssin järjestämiselle tarvittavan pohjan. Chowaniec esitteli tutkimuskohteensa Irena Krzywickan tuotannon ”todellisen naisellisuuden” etsintää.

Konkreettisimmillaan *masquerade* ymmärrettiin sosiaalisena toimintana. Nona Shanazarian (Kuban) esitteli antropologista tutkimustaan Nagorno-Karabahin alueen perheinstituutiosta ja sen naiselle tarjoamista käyttäytymisstrategioista. Marija Litovskaja (Jekaterinburg) tarkasteli oman aikamme nuorille tytöille suunnattuja lehtiä. Agnieszka Weselin ja Agnieszka Klosin esitelmissä kiinnostuksen kohteena oli Internet lesbisen identiteetin muotoutumisen ja ilmentämisen välineenä. Kiinnostava oli Agnieszka Mirahinan esitelmä venäläisistä ”naisrokkareista” Svetlana Surganovasta, Zelfira Ramadanovasta ja Diana Arbeninasta. Esiintyvistä muusikoista on lyhyt matka itseään esittävään kirjailijaan.

Kirjallisuudentutkimuksessa naamio-käsitteellä on pitkään käytetty kuvaamaan kirjailijan itsensä esittämistä joko pseudonymikäytäntöjen avulla tai kaunokirjallisessa tekstissä mukana olevana ”kirjailijana”. Marina Abaševa (Perm) käsittelee otsikolla

Gendernaamiais ja kirjallinen *transvestiittius* mieskirjailijoiden käyttämiä feminiinismuotoisia pseudonyymejä. Jevgenija Stroganova (Tver) puolestaan esitelmöi kaksinkertaisen maskuliinismuotoisen pseudonyymien (A. Bližnev ja V. Rajski) takana 1800-luvun jälkipuoliskolla kirjoittaneesta E. Latšinovasta. Stroganova osoitti, että pseudonyymeistä huolimatta lukijakunta aavisti todellisen kirjoittajan olevan nainen. ”Sukupuolenvaihdosta” käytetään, kun se on eduksi kirjamarkkinoilla sanan laajassa merkityksessä. Tähän aihepiiriin kuului myös Iwona Fedraun (Budapest) esitelmä *Male Author / Female Textual Other: Imagining a Writer in the Market Era*. *Masquerade*-käsite avaa näkökulman myös autobiografian ja päiväkirjagenren tutkimukseen. Irina Savkina (Tampere) käsittelee Katja Metelitsan vuonna 2005 ilmestynyttä teosta *Hronika podviga Luizi Ložkinoi*. Kirjailijaminän esittämistä käsittelee Aleksandr Stepanovin (Tver) esitelmä Marina Tsvetajevan mustalaisnaamioista.

Monissa esitelmissä käsiteltiin naamioita ja naamiaisia kaunokirjallisen teoksen motiivina tai teemana, joilla on kytkös sekä teosten maailmankuvaan että myös tekijyyden problematiikkaan. Esitelmien valossa näyttää siltä, että erityisesti 1800-luvun ja modernismin ajan kirjallisuus avautuu tästä näkökulmasta. Arja Rosenholm käsittelee N. Hvoštšinskajan *Vera*-kertomusta (1864), jossa katsominen, näkeminen ja peilimotiivit liittyvät subjektioptiongelmaan sekä kertomuksen että tekijyyden tasoilla. Ursula Phillipsin (Lontoo) tutkimuskohdeena oli Narcyza Zmichkowskan teoksen *Biala Róza* (Valkoinen ruusu, 1858) suhde tekijyyden kysymyksiin. Modernismin ajan kirjallisuutta käsittelevät mm. Ewa Kraskowskan (Poznan), Karolina Krasuskian (Berlin), Lidia Wisnewskan (Bydgoszcz)

ja myös oma esitelmäni. Elämän teatralisoituminen ja naamiaisuus osoittaminen on yksi modernistisen kirjallisuuden, kulttuurin ja elämäntavan luonteenomainen piirre. Tämä näkyi myös Xenia Srebrianskin (Utah) esitelmässä emigranttikirjailija Irina Odoevtsevan *Zerkalo*-romaanista (1939).

Emigranttikirjallisuudesta konferenssin ohjelmassa siirtyttiin siirtolaisaiheeseen: Anna Uljura (Kiova) käsittelee aiheen ”itäeurooppalaisen naisen Länsi-Euroopassa” representaatioita. Kirsi Räisälän esitelmän aiheena oli toinen maailmansota naisen perspektiivistä. Hän analysoi Irina Grekovan romaania *Vdovyj parohod* (Leskien laiva) naisten sotakokemuksen välittäjänä. Marja Rytönen tarkasteli venäläisen nykyrunoilijan Vera Pavlovan tuotantoa Lacanin ajattelun kontekstissa.

Konferenssi toi yhteen tutkijoita, jotka harvoin tapaavat saman pöydän ääressä. Myös puolalaisen ja venäläisen kirjallisuuden tarkastelu samassa konferenssissa oli minulle uutta ja näköaloja avaavaa. Toisaalta vaikutelmaksi jäi, että *masquerade*-käsite yksin ei riitä yhdistämään. Käsite sinänsä on produktiivinen ja avaa monenlaisia näkökulmia niin kulttuuriin kuin yhteiskuntaankin. Toisaalta haittana on monimerkisyys, epämääräisyys ja kuvaannollisuus. Esitelmien kirjo näyttäytyi ennen muuta metodisena haasteena: Miten tutkia teosten (representaation), kirjailijan (biografia) ja todellisuuden yhteyksiä ja suhteita. Tämä strukturalistien hylkäämä ja mm. feministisen tutkimustradition esiin nostama kysymys jäi edelleen avoimeksi metodiseksi ongelmaksi.

Venäläisiä muotokuvia -tapahtuman ideana oli esitellä Helsingin yliopiston Slavistiikan ja baltologian laitoksella harjoitettavaa venäläisen kirjallisuuden

tutkimusta. Mukana oli laitoksen pitkäaikaista henkilökuntaa, laitokselta väitelleitä ja väitöskirjojaan kirjoittavia tutkijoita. Jo esiintyjien lukumäärä – kaksitoista – antaa kuvan tutkimuksen aktiivisuudesta. Kohdeyleisönä olivat aiheesta kiinnostuneet, käytännössä pitkälti laitoksen omaa opiskelija- ja opettajakuntaa. Idea tapahtuman järjestämisestä oli verraton varsinkin opiskelijoiden kannalta ajateltuna: seminaaritöitä, gradua ja mahdollisesti jatko-opintoja suunnitteleville tarjoutui tilaisuus nähdä, mitä on tekeillä ja miten erilaisia lähestymistapoja omaan tutkimukseen voisi valita.

Päivän aloitti ”klassikkogalleria”. Ben Hellman kertoi Leo Tolstoin kirjeenvaihdosta suomalaisen aateveljensä, kenraaliluutnantti Carl Robert Sederholmin kanssa ja Pekka Pesonen käsittelee Andrej Belyin *Peterburg*-romaania. Klassikkokäsitettä problematisoi Sanna Tuoma, joka tarkasteli Nobel-kirjailija Joseph Brodskyn tuotantoa jälkikolonialistisessa teoreettisessa viitekehysessä. Sekä Pesosen että Hellmanin tutkimuksellinen kiinnostus 1900-luvun vaihteseen näkyy jälkikasvussa: noin puolet tutkimusaiheista keskittyi venäläisen modernismin tutkimukseen.

Gennadi Obatnin tarkasteli vuoden 1917 vallankumouksen kulttuurisen perinteen muotoutumista joulun tähti – punatähti -motiiveita seuraten. Jussi Hyvärinen esitteli Osip Mandelštam ja musiikki -aiheista väitöskirjatyötään. Myös Hanna Ruudun tarkastelema Marina Tsvetajevan ja Boris Pasternakin kirjeenvaihto ja heidän (kuvitteellinen?) merkityksensä toisilleen sekä Tomi Huttusen tutkimusaihe Anatoli Mariengofista kumpuavat venäläisen modernismin perinteestä.

Toinen tutkimuksellinen painopistealue on neuvostoajan kirjallisuuden tutkimus. Neuvos-

tokirjallisuuden pejoratiivinen käsite kyseenalaistui monelta suunnalta. Mari Raami esitteli tutkimuskohteensa, runoilija Olga Berggoltsin kontekstualisoimalla hänet Neuvostoliiton poliittiseen ja kulttuurihistoriaan. Samalla hän osoitti, että neuvostokirjallisuus ei ole irrallinen ja vailla yhteyttä perinteeseen oleva ilmiö. Raamin esityksen kanssa hedelmällisesti rinnakkainen oli Hannes Viimarannan esitys omasta tutkimuskohteestaan, runoilija Boris Slutskista, joka julkaisi valtaapitäviä miellyttäviä runoja, mutta jätti kriittisesti mm. Staliniin suhtautuvan tuotannon pöytälaatikkoon.

Neuvostokirjallisuuden leimaava käsite tuskin olisi olemassa ilman ”toista” – underground-kulttuuria. Sergej Zavjalov, henkilökohtaisestikin ilmiön tunteva tutkija, esitteli runoilija Viktor Krivulinia. Underground ymmärrettynä marginaalisena kirjoittamisena oli keskeistä Ulla Hakasen puheenvuorossa Jevgeni Haritonovista ja venäläisen homokirjoituksen perinteestä. Toisenlaista marginaalia käsittelee Maija Könösen esitys ”mielipuolten muistiinpanoista”. Hänen tutkimuksensa aiheena on päiväkirjafiktion tarkasteleminen omana kirjallisuuden alalajina eurooppalaisessa kontekstissa alkaen Gogolin vuonna 1913 julkaistusta *Mielipuolen päiväkirjasta* aina nykypäivään saakka.

Kaksi lähekkäin järjestettyä tapahtumaa antaa hyvän kuvan tutkimusperinteen ja tutkimusintressien eroista. Siinä missä helsinkiläisten tutkijoiden lähestymistavat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ovat tekstilähtöisiä ja historiallisesti kontekstualisoivia, Tampereella järjestetty konferenssi edusti kirjallisuutta yhtenä kulttuurisena konstruktiona ja myös maailmankuvan ilmentäjänä ja muuttajana. Tässä mielessä tapahtumien otsikoiden muotokuva ja naamio -motiivit

ovat paljonpuhuvia: tutkimuslähtökohtana voi olla joko käsitys kirjallisuudesta muotokuvamaisena, tarkastelulle avoimena ja paljaana kohteena tai naamiaisina,

pelinä, joka saa merkityksensä vain katsojan ja osallistujan – tutkijajubjektin – kautta.

Kirsti Ekonen

Keskustan, periferian ja kielikysymyksenkin määrittelyjä Rovaniemellä.

VIEPÄ, Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen päivät kokoontuivat Suomessa jo kuudetta kertaa, tällä erää Lapin yliopistossa Rovaniemellä, 30.-31.3. 2006. Aihe sopi hyvin napapiirin tuntumaan, sillä ”Periferioiden ja keskustojen uudelleenarviointi” -teema pisti syrjäkylät ja keinotekoiset maantieteelliset yms. keskukset heittämään häränpyllyä, vaihtamaan karnevalistisesti paikkojaankin.

Rovaniemellä oli ennen muuta valokeilassa Euroopan ja Venäjän suhteiden tarkastelu, Venäjän sisäiset periferiat ja myös pohjoinen ulottuvuus sekä verkostoituminen periferioiden näkökulmasta. VIEPÄ kokosi tänä vuonna noin 180 Venäjä- ja Itä-Eurooppa-osaajaa, joten yleisömenestys 15 työryhmässäkään oli taattu. Ilahduttavaa oli, että ”pohjoinen” oli kaikin tavoin esillä, myös Luoteis-Venäjältä tulleiden tutkijoiden ansiosta.

Päivät avasivat Lapin yliopiston väistyvä rehtori Esko Riepula ja Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seuran puheenjohtaja Soili Nysten-Haarala. Jälkimmäinen puuttui myös tutkimuspäivien kielikysymyksen, olihan Aleksanteri-listalla juuri maaliskuussa käyty erittäin vilkasta keskustelua venäjän kielen osaamisesta ja asemasta Suomessa – niin kouluopetuksessa, kaupankäynnissä kuin Venäjä-tutkimuksessakin. Vaikka Rovaniemellä virallinen kieli oli englanti, venäjää ja muitakin kieliä kuuli käytävillä ja jatkokeskusteluissa harvinaisen paljon. Oma johtopäätökseni – ja esitykseni tuleville päiville! – on se, että venäjä nostetaan englan-

nin ohella täysin tasavertaiseksi kieleksi kaikissa niissä työryhmissä, joissa Venäjä on myös aiheena. Samoin venäläisten tutkijoiden on voitava niin halutessaan esiintyä venäjäksi. En näe myöskään mitään syytä, etteikö Itä-Eurooppa-tutkija voisi käyttää muitakin kieliä. ”English” ei saa dominoida itä-tutkimusta!

Kansanedustaja Heidi Hautala puuttui ensimmäisen päivän pääistunnossa rohkeasti Venäjän kansalaisyhteiskunnan kehitysongelmiin, vallan ja median Kreml-keskityksiin sekä erilaisiin sensuuroitoimiinkin. Tutkija Nikita Lomagin esitteli Venäjän uutta roolia globaalissa maailmanpolitiikassa ja Arkadi Moshes EU:ta ja Venäjää Venäjän näkökulmasta. Aleksanteri-instituutin johtajan, Markku Kivisen puheenvuoro ”Intellektuaalisista keskustuksista ja periferioista Euroopan sosiaalilitieteissä” käsittelee paljolti myös venäläisen sosiologian murroskausia ja läpimurtoa Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Lopuksi virolaistutkija Kristi Raik selvitti uusien EU-maiden vaikutusta unionin naapuruuspolitiikkaan.

Toisena päivänä kuultiin myös kauppapolitiikkaa, professori Juha Tolosen suusta. Aiheena oli perusteellinen selvitys Venäjän pyrkimyksistä Maailman kauppajärjestön, WTO:n jäseneksi. Venäjä-tutkimuksen veteraani Ilmari Susiluoto hauskutti yleisöä ”Russia in My Life”-kokemuksillaan ja professori Natalia Baschmakoff puhui kulttuurin marginaaleista. Erilaisia periferioita nousi esiin myös työryhmissä, oli sitten kysymys verkostoitumisesta (Mare